

Pòrtic

Joan Esculies

**Tarradellas,
una certa idea
de Catalunya**

Joan Esculies

Tarradellas,
una certa idea
de Catalunya

Pòrtic

Primera edició: març del 2022

© Joan Esculies, 2022

© de les fotografies del plec:

Arxiu Montserrat Tarradellas i Macià. Monestir de Poblet.

Drets exclusius d'aquesta edició:

Raval Edicions, SLU, Pòrtic

Av. Diagonal, 662-664

08034 Barcelona

www.portic.cat

ISBN: 978-84-9809-514-2

Dipòsit legal: B. 3.544-2022

Fotocomposició: La Letra, S.L.

El paper utilitzat per a la impressió d'aquest llibre té la qualificació de paper ecològic i procedeix de boscos gestionats de manera sostenible.

Queda rigorosament prohibida sense autorització escrita de l'editor qualsevol forma de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació d'aquesta obra, que serà sotmesa a les sancions establertes per la llei.

Podeu adreçar-vos a Cedro (Centro Español de Derechos Reprográficos, www.cedro.org) si necessiteu fotocopiar o escanejar algun fragment d'aquesta obra (www.conlicencia.com; 91 702 19 70 / 93 272 04 47).

Tots els drets reservats.

ÍNDEX

Tothom el coneixia	21
1. La formació d'un polític diferent, 1899-1930	27
De Cervelló a Barcelona	27
El saltataulells	29
A la secció de propaganda	32
Entre intransigents	33
Sardanista a La Falç	35
En plena efervescència nacionalista	38
Temps mort	41
Impotència i ràbia	44
La consecució d'un somni	46
2. La conversió del <i>self-made man</i> en polític,	
1931-1935	53
La Falç i els lluhins convergeixen	53
I de sobte... Tarradellas	56
La proclamació de la República	59
El diputat mut	64
El <i>backstage</i> de l'Estatut del 1932	67
El conseller	71
Els oportunistes	74
El traspàs de l'ordre públic	79
Un <i>ticker tape parade</i> per a Azaña	81
Diputat al Parlament de Catalunya	83

L'alfil de Lluhí	86
Amb el grup de <i>L'Opinió</i>	90
Contra els intransigents	94
La impossibilitat de guanyar	99
Un camí particular	102
Cap als Fets d'Octubre	108
Atrapat al Palau de la Generalitat	112
El recel davant de Companys	115
Amb el record del 1934 present	119
3. Polític de guerra i revolució, 1936-1938	123
Entre la Generalitat i el Comitè de Milícies	123
Conseller de Serveis Públics	126
Conseller d'Economia i Serveis Públics	130
Al càrrec de les finances	132
A Madrid ja no el volien	136
Al cim del govern	139
El <i>sottogoverno</i> i les indústries de guerra	142
Una oficina parisenca molt opaca	145
Ordre als ajuntaments i les collectivitzacions	147
Companys, cap avall	149
Un conseller amb facultats excepcionals	153
Cap al segon govern Tarradellas	156
El triomf sobre la CNT-FAI	160
Una altra vegada l'ordre públic	163
Dies a València	166
El tercer govern Tarradellas	170
Quart i últim govern	172
Un maig per oblidar	174
La fi d'un somni	177
Retorn al govern, conseller de Finances	182
Canvi d'estratègia	185
Els sectaris del PSUC	188
Companys es queda	191
Contra Negrín	193

Secretari general d'ERC	196
L'enfonsament	200
Un estiu molt calent	202
Últim acte	205
En el moment més cru del cru hivern	208
Tarradellas travessa la frontera	214
4. La gestió de la derrota, 1939-1944	217
Sense fons	217
Organitzar les ajudes	221
L'origen de la llegenda negra	223
Prieto, un respir	226
Apartar Companys	230
El problema Pi i Sunyer	235
Irla, un home proper	238
Detingut a Marsella	241
En perill d'extradició	244
Un fill inesperat	248
El refugi helvètic	252
Incomunicat a Lausana	256
El tigre a la gàbia	259
5. Recompondre Esquerra Republicana, 1945-1949 ..	265
Tarradellas reapareix	265
Una única posició política	269
La solidaritat catalana	273
Conat de dimissió	277
El retorn del fill pròdig	280
El ministre efímer	284
Assegurar l'interior	288
El problema amb els bascos	291
Les caigudes de Giral i Llopis	295
Els amics bascos	299
Retorn al binomi ERC-president	301
El perill de tornar a Barcelona	307

La Generalitat, ofegada	310
Nit d'aquellarre	313
6. Cap a la presidència, 1950-1954	315
La capsa de Pandora	315
Un guillot convalescent	319
La reclamació de Manuel Serra i Moret	321
La negativa d'Humbert Torres	325
Pau Casals, president del govern de la República ...	327
Deixar anar llast	329
Els tramvies de la discòrdia	332
Jugant al solitari	334
Per fi, Álvaro de Albornoz se'n va	336
Retrobament <i>mariachi</i>	339
La ressaca mexicana	343
El Consell de Catalunya	345
Tot s'accelera	348
La successió de Josep Irla	353
Pressionant Pau Casals	356
Josep Tarradellas, president	359
7. Consolidar la presidència, 1954-1959	363
L'equip del president	363
Núvols negres a l'horitzó	366
La dificultat de recaptar fons	368
Primers entrebancs	371
El primer viatge presidencial a Amèrica	375
Joan Sauret, a la càrrega!	379
Contra el pacte de París i l'addenda bascocatalana ...	384
Suspendre Tarradellas de la direcció d'ERC	390
Dalmau Costa, fi de festa	393
A la recerca de suports	396
El segon viatge presidencial a Amèrica	401
L'hora de Casanelles	405
El tercer viatge presidencial a Amèrica	409

Apartar Sauret!	416
Canvi de rasant	419
8. Lligar-se a l'interior, 1960-1962	423
Vicens Vives, una esperança fugaç	423
Ortínez, l'home que buscava un De Gaulle	429
L'últim exabrupte a Aguirre	433
El quart i últim viatge presidencial a Amèrica	437
El primer contacte amb Escarré	442
Tornar a començar	446
Dalí al rescat	451
Adeu, Picasso, adeu	454
Els quadres es venen	457
Contra la derogació franquista de l'Estatut del 1938	460
Els polèmics Jocs Florals de l'Alguer	462
Resposta a <i>El problema de Castella</i>	467
Contra el contuberni de Munic	472
Un Òmnium a la sabata	474
L'aparició de Fornas	477
9. Nous actors, 1963-1969	481
Ja em reconeixen!	481
Trobada amb Escarré	485
Una pica a Flandes	488
Abril, el mes més cruel	490
Contra uns Jocs Florals a l'ombra d'Òmnium	494
Aigües tèrboles a Montserrat	497
La caiguda d'Escarré	501
Cultura sí, política no	504
El cor de Macià	506
El barber prepotent	510
Organitzar un equip nou?	512
Perdut	516
Cada vegada més sol	520
El català errant	523

La ruptura amb Ortínez	526
En sintonia amb Pujol	530
De Gaulle i el Maig francès	534
Tones de paper	536
La meva biblioteca per un respir	539
La Comissió Coordinadora de Forces Polítiques ..	543
10. Aconseguir el reconeixement, 1970-1975	547
Trobad amb Pujol	547
Entre el poeta Carner i el cardenal Vidal i Barraquer	552
Un flotador econòmic	556
Baltasar Porcel, l'inici d'una amistat	560
L'entesa Tarradellas-Pujol fracassa	562
Plans per després de la mort de Tarradellas	565
L'interior guanya protagonisme	569
La temuda Assemblea de Catalunya	574
Contra Cassià M. Just i l'adeu a Ballester	577
Una situació dramàtica	581
La venda de l'arxiu	585
Un casament decisiu	588
El pla B	591
Un dia en la vida de Clos Mosny	595
Entre Puig Antich i Fraga	597
Acostament a l'Assemblea i a la Comissió	600
Apareixen nous partits	604
Tolosa, fixar la posició	609
Retrobament amb Ferrusola i Pallach	613
11. Desbrossar el camí, 1976-1977	617
Obrir-se a la monarquia	617
Popularitzar el president	622
La via fraguista	625
Reunió amb el Consell de Forces	629
Ficar-se en el partit	632

Una proposta gaullista	636
No repetir el 6 d'Octubre	641
La cambra nacional provisional	644
Els temptejos del govern	647
Ortínez i Osorio, lampistes	652
L'emissari de Suárez	656
La pinça PSUC-Pujol	660
<i>Quo vadis</i> , Jordi?	662
El somni en risc	666
Contraatac	670
Els homes del president	673
L'organisme consultiu, tampoc	676
La trama civil	680
La comissió dels nou s'enfonsa	682
12. El retorn, 1977	687
Camí electoral	687
El dia D	691
Sentís al telèfon	695
A Madrid	698
L'arribada del solucionador	701
Cita amb el rei	706
Novament amb Suárez	708
Cara a cara amb els parlamentaris	714
Martín Villa intenta dividir	717
Negociacions a París	720
El restabliment de la Generalitat	724
Finalment hi ha acord	728
La consecució del somni	732
Ciutadans de Catalunya... ja soc aquí	735
L'invent de la tradició	740
13. Altre cop al capdavant del govern, 1978-1980	745
El govern d'unitat	745
Omplir de contingut la Generalitat	750

Una manera de governar peculiar	754
Acords i desacords	757
Una relació bilateral difícil	761
L'amic dels militars	765
Mitjancer amb ETA	767
Transferències amb fòrceps	770
Al marge de l'Estatut	774
La cort de Tarradellas	780
D'esquena a l'Estatut	784
D'eleccions i traspassos	789
Retrobament amb Suárez	794
L'inici del compte enrere	798
Pel pedregar	802
Pujol no es refia de Tarradellas	806
Un partit tarradellista?	810
En el temps de descompte	815
El president no se'n va	819
14. Entre bambolines, 1981-1988	823
A cop de timó	823
Por a Madrid	829
La visita d'Alfonso Armada	834
L'astracanada del 23-F	837
Contra el «sectarisme» de Pujol	842
No a la LOHAPA	845
Conferenciant sobre les autonomies	850
La dictadura blanca	853
Els socialistes tarradellistes	856
Obiols, un candidat tarradellista?	861
La Montserrat, l'adeu més dolorós	865
Una veu que ningú no fa callar	868
Pujol, una obsessió	872
Armada es reafirma	875
El marquès republicà	879
Dies de medalles i hospitals	882

Una capella molt ardent	885
La viuda de Tarradellas	889
Un home providencial entre Macià i De Gaulle	893
Els manaments tarradellistes	893
Entre Macià... ..	900
...i De Gaulle	905
Agraïments	911
Notes	913
Bibliografia	1093
Índex onomàstic	1135

1

LA FORMACIÓ D'UN POLÍTIC DIFERENT, 1899-1930

La creença de Prat de la Riba que els catalans
som capaços d'autogovernar-nos ha sigut la
pauta de la meva vida.

JOSEP TARRADELLAS, 1978¹

De Cervelló a Barcelona

Quan a finals del segle XVIII Joan Tarradellas Verdaguer (1780?-?) va emigrar de Tona, a prop de Vic, a Cervelló, a uns trenta quilòmetres al sud de Barcelona, per treballar de peó a la carretera que passava per aquesta localitat d'un miler d'habitants, poc podia suposar que un rebesnet faria famós el seu cognom.²

A Cervelló, el més petit dels seus quatre fills, Jaume Tarradellas Puigventós (1807?-?), es va casar amb Maria Oller Rovira, de la propera població de Vallirana, i va tenir cinc fills. Per la seva procedència, a aquesta branca familiar se'ls coneixeria com «els de cal Tona».³ El segon fill dels Tarradellas-Oller, en Josep (1834-1912), forner, es va casar amb Alberta Rovira, natural de Sant Joan Despí, i allà van néixer els seus dos fills, en Jaume (1871-1965) i en Salvador (1875-1955).

El 13 de novembre de 1898, en Salvador, amb vint-i-tres anys, es va casar amb la seva xicota de vint, embarassada, Casilda Joan Julià (1878-1964), de cal Teles, a la parròquia de Sant Esteve de Cervelló, localitat natal d'ella, i es van instal·lar

al carrer Major. Dos mesos després, el 19 de gener de 1899, va néixer Josep Tarradellas i Joan, el qual es va encarregar que la particular circumstància del seu naixement es tergiversés en les seves biografies futures. Segurament perquè, malgrat el que havia passat, la Casilda tenia fama de dona religiosa.⁴ El 13 de juny de 1901, va néixer la seva única germana, l'Antònia. En Josep, per tant, era el gran i no al revés, tal com a vegades s'ha donat a entendre.

En Salvador compaginava un jornal no gaire generós a la fàbrica de vidre amb el de parcer de vinyes. La Casilda feia les feines a la llar i a l'hort familiar. Quan no anava a l'escola, en Josep els donava un cop de mà, però el seu pare no volia que es forgés un futur com el seu. Els forns de vidre eren una feina dura, amb llargues jornades de treball i condicions de sanitat i seguretat precàries.⁵

Imaginant un avenir diferent per als seus fills, el matrimoni va consolidar la idea de buscar un futur millor a Barcelona. Fins i tot en Josep va idealitzar la possibilitat de viatjar a la ciutat amb la tartana de l'ordinari, que sempre li prometia que el portaria.⁶ El 1909, en Salvador, amb trenta-quatre anys, va fer el pas. El seu germà gran ja l'havia fet i regentava el cafè de nom afrancesat La Lune, al xamfrà de la plaça de l'Àngel amb el carrer de la Bòria, a Ciutat Vella. Quan el negoci va quedar afectat per les obres d'obertura de la Via Laietana per unir l'Eixample amb el port, en Salvador ho va aprofitar per associar-se amb en Jaume i junts van obrir un negoci homònim a la plaça de Catalunya cantonada amb rambla de Catalunya.⁷

L'emplaçament, encara no del tot urbanitzat, aviat es va convertir en un xamfrà clau per la proximitat a la Rambla i al bulevard parisenc de Barcelona, el passeig de Gràcia, l'eix predilecte de la nova burgesia.⁸ A l'interior modernista de La Lune hi havia una àmplia terrassa adornada amb reproduccions de cartells com els que el pintor Ramon Casas feia per a Anís del Mono i el vermut Martini Rossi. El bon gust dels germans va ser distingit amb un primer premi de deco-

ració atorgat pel consistori barceloní. Aviat el van freqüentar intel·lectuals i artistes com l'escriptor i pintor Santiago Rusiñol.⁹

Durant cinc anys, en Salvador va tornar només els caps de setmana a Cervelló. El 1912 en Jaume va destinar l'herència rebuda després de la mort del seu pare com a hereu únic a obrir un altre cafè i, convertit en petit empresari, va voler imposar el seu criteri en el negoci compartit. En Salvador, disconforme, li va vendre la seva participació de La Lune i va obrir el bar La Floresta al xamfrà menys cèntric de la Gran Via de les Corts Catalanes amb el carrer Urgell. L'hivern del 1913 va traslladar la família a un pis proper al local, al carrer Diputació, 120, principal.¹⁰ Amb això, va canviar completament l'horitzó del seu fill.

El saltataulells

L'abril del 1914 es va constituir la Mancomunitat de Catalunya. La institució unia les quatre diputacions provincials i plasmava la creixent hegemonia política i cultural del primer partit polític del catalanisme, la Lliga Regionalista de Francesc Cambó i Enric Prat de la Riba. La Mancomunitat era una administració pseudoautònoma, sense pressupost propi al marge del de les diputacions, ni un parlament per legislar, però que projectava una forta càrrega simbòlica nacional i de voluntat d'autogovern.¹¹

Salvador Tarradellas no disposava de recursos perquè el seu fill estudiés a la universitat, però aquella primavera, amb el seu afany de progressar, va matricular en Josep a les escoles mercantils del Centre Autonomista de Dependents del Comerç i de la Indústria. El CADCI perseguia una millora cultural, física i material per als seus associats, d'acord amb els principis autonomistes i catalanistes. El dirigien lligaires, republicans i antielectoralistes vinculats a la Unió Catalanista, la primera

gran plataforma d'entitats catalanistes creada el 1891 i que des del 1903 presidia el psiquiatre Domènec Martí i Julià.¹²

En el moment de l'ingrés de Tarradellas, l'entitat es va traslladar del carrer Comtal a la rambla de Santa Mònica, a la part baixa de la ciutat, per oferir unes millors instal·lacions als seus tres mil socis. Les escoles del Centre plantejaven diversos itineraris. Ell va seguir el que formava els dependents i viatjants de comerç, que constava de quatre cursos en els quals s'aprenia des de geografia comercial, aritmètica, nocions d'àlgebra, francès i una mica d'anglès fins a economia, càlcul, tècnica de negocis, redacció i publicitat, entre d'altres.¹³

Tarradellas sempre va considerar les escoles del CADCI com una mena d'«universitat popular» que li havia permès conèixer des d'història de Catalunya fins a llegir autors com Michel de Montaigne, a més de participar en nombroses activitats, excursions i conferències polítiques i culturals.¹⁴ Les escoles formaven aprenents, mossos, comptables i altres oficis de botigues i magatzems i també oficinistes de despatxos, bancs o fàbriques.

En paral·lel als seus estudis, Tarradellas va començar d'aprenent de dependent de botiga o, en la seva denominació desdenyosa, de saltataulells —l'equivalent als *horteras* madrilenys— a la casa de representacions tèxtils Joan Casanovas Ferrer, a la cèntrica ronda Universitat. Durant el primer any, sense cobrar, va carregar i repartir paquets i mostres de teixits. Durant el segon, va cobrar vint-i-cinc pessetes mensuals, més endavant cent, i sis anys després d'haver començat, el 1921, en cobrava cent vint-i-cinc.¹⁵

Els dependents com Tarradellas anaven mudats amb una camisa de coll alt amb corbata i un trajo de llana o cotó, segons la temporada. Aquest vestit actuava com a marcador de grup i els diferenciava de la resta de treballadors, que sovint els veien com un apèndix de la patronal.¹⁶ Molts dependents fins i tot es preniën com un insult que els consideressin «obriers», i estaven convençuts que pertanyien a la classe mit-

jana o que formaven part d'una mena d'aristocràcia obrera. Res més lluny de la realitat.

La jornada laboral dels saltataulells i els oficinistes —pixatinters— depenia de la voluntat del patró, que els pagava un sou baix. A causa de la seva fragmentació en el petit comerç o la seva escassa presència a les fàbriques no podien fer servir la vaga com a recurs, i s'havien de conformar a esperar que els representants del CADCI parlessin amb els seus patrons. Per contra, el Centre va inculcar als nois com Tarradellas un esperit de progrés i l'afany d'instal·lar-se algun dia pel seu compte, tot i que la majoria no ho va aconseguir. L'horitzó professional anhelat passava per la figura del *self-made man* americà, l'home que es feia a si mateix i que, sorgint del no-res, ho aconseguia tot.¹⁷

Mentre Tarradellas —de cabells castanys, ulls verds ataronjats i d'un metre vuitanta-quatre d'estatura— estudiava i treballava, a Europa va esclatar la Primera Guerra Mundial. Espanya, a causa de la seva dèbil economia i el manteniment d'un important contingent de tropes al Marroc, es va declarar neutral. Alguns sectors de la indústria catalana van tenir una ràpida expansió econòmica, però els seus extraordinaris ingressos van ser escassament repartits. El creixent malestar va evidenciar les contradiccions de la Restauració i la inquietud general va desembocar, l'estiu del 1917, en una crisi militar, política i social.¹⁸

Tarradellas va viure de prop el contrast entre l'expansió dels negocis i la tensió social creixent. A casa llegien el diari catalanista republicà *El Poble Català*, però el seu pare, tot i considerar-se republicà i liberal, no estava polititzat. Per tant, el dia a dia d'en Josep es limitava a treballar, estudiar i els diumenges anar a les excursions que organitzava el CADCI a prop de Barcelona o a les audicions i balls de sardanes.¹⁹

Moltes nits també s'asseia a les cadires del passeig de Gràcia per xerrar i somiar amb un dels seus millors amics de joventut, el pixatinters Salvador Sunyol. Altres vegades passeja-

va amb el futur advocat i escriptor Tomàs Garcés. Amb tot, fins a aquell moment Tarradellas era un més d'entre els prop de set mil socis que ja tenia el Centre a principis del 1918.²⁰

A la secció de propaganda

Cada juny, el CADCI renovava el consell directiu i el de les diferents seccions. El juny del 1918, Miquel Guinart, originari del barri barceloní de Sant Martí de Provençals, va ser reelegit president de la secció de propaganda autonomista. Escrivent d'una fàbrica tèxtil, pertanyia a les joventuts de la Unió Federal Nacionalista Republicana.

Com que eren molts els delerosos per figurar a la junta de la secció, però pocs els disposats a organitzar les activitats sense cap remuneració a canvi, Guinart va preguntar a Josep Sala Ricol si coneixia algun soci amb ganes d'ajudar. El professor de comptabilitat i caixer general del Centre va suggerir el nom de Tarradellas. En paral·lel, Tarradellas —animat per un altre dels membres de la junta, el seu íntim amic dos anys més gran, Màrius Calvet— es va oferir voluntari i va entrar a la junta com a vocal cinquè.²¹

La secció de propaganda era una de les més actives del Centre. S'encarregava de preparar actes com l'ofrena floral a l'estàtua del conseller en cap de la ciutat de Barcelona el 1714, Rafael Casanova, en la commemoració de la diada nacional de Catalunya, l'11 de setembre, el dia de la llengua catalana o les sardanes. També obtenia subvencions per cobrir les despeses pròpies. En Josep, en Pep o «el noi de cal Tona», tal com se'l coneixia, al cap dels anys es va atribuir el càrrec de secretari de la secció. No ho va ser, però és veritat que hi va participar de manera molt més activa que no pas la persona que ostentava realment el càrrec.²²

En una ocasió, la secció va homenatjar José Rizal amb motiu de l'aniversari de l'afusellament de l'heroi nacional filipí

per part de les autoritats espanyoles. Tarradellas i Guinart, quatre anys més gran, van recollir firmes en un àlbum per mostrar el suport dels autonomistes catalans. Quan es va disposar a firmar-lo com a president de la secció, Guinart va quedar sorprès quan va descobrir que en comptes del secretari hi apareixia el nom del seu company. En Josep va respondre que era just que hi constessin els que havien treballat, donant mostres ja d'una característica destacada de la seva personalitat.²³

Guinart va exercir en aquell moment una notable influència en Tarradellas, a qui considerava «un confident».²⁴ Quan Tarradellas va començar a formar part de la secció, Guinart ja havia començat a virar la seva orientació cap a un nacionalisme més radical. El jove militava també a la Joventut Catalana Els Nets dels Almogàvers, una de les entitats deganes del catalanisme més ferri, que intentava exercir una tasca de nacionalització catalanista que Guinart va voler estendre a través del Centre.²⁵

Mentre Tarradellas s'involucrava en les activitats del CADCI, els saltataulells i pixatinters es van adonar que els seus somnis de ser propietaris s'allunyaven, i això va generar una important tensió al Centre. Es tractava, a grans trets, d'un enfrontament generacional en què els joves veien com l'impacte econòmic de la Gran Guerra endarreria les seves expectatives de pertànyer o d'apropar-se a la burgesia. Per tant, entre ells va créixer la preocupació pels temes socials i, sobretot, l'interès per aconseguir una entesa més consistent amb la classe obrera, a la qual els seus predecessors denigraven.²⁶

Entre intransigents

A través d'amistats com les de Salvador Sunyol i Miquel Guinart i la seva comesa a la secció de propaganda autonomista del CADCI, Josep Tarradellas es va socialitzar en l'ambient nacionalista en procés de radicalització. El nacionalisme in-

transigent quallava pels efectes produïts per la Primera Guerra Mundial i com a fenomen eminentment barceloní. La industrialització de Barcelona va comportar la progressiva arribada d'immigrants de les regions d'Espanya de parla castellana, que juntament amb els aparells burocràtics i l'exèrcit van evidenciar la «castellanització» —la pèrdua de factors diferencials— de la societat catalana.²⁷

Molts joves del Centre procedien de l'interior agrari català i engruixien el creixent sector dels serveis de la ciutat, que durant el primer terç del segle xx va doblar la població.²⁸ Tarradellas es va socialitzar en aquest entorn minoritari que, davant de l'adversitat, en forma de disminució de la posició social i de la pèrdua de seguretat del món estable del poble, va crear un sentiment de solidaritat, de pertinença a alguna cosa més enllà de ser un saltataulells o un pixatinters.

Un sentiment de ser diferents, millors i més moderns que la resta d'Espanya —sempre amb la mirada posada a París i no a Madrid, vista com una ciutat de funcionaris ganduls—. Una visió diferencial, d'altra banda, fàcil de comprendre tenint en compte el caràcter reaccionari d'un Estat en hores baixes des del desastre del 1898 i d'un nacionalisme espanyol representat a Barcelona per policies i petits funcionaris que es mostrava distant i repellent.²⁹

L'afirmació ideològica del que aquells joves catalanistes sentien com la *seva* diferència es va centrar en la idealització de la llengua catalana, que consideraven una cosa salvable en el procés de pèrdua del fet català.³⁰ Però més que una ideologia coherent, es tractava d'un cúmul d'imatges formades a partir de símbols literaris i referències històriques.

A partir de la idealització de la corona d'Aragó i del romanticisme, d'on derivava bona part del seu simbolisme, a més de les obres del dramaturg Àngel Guimerà, pel que fa a l'estructuració d'Espanya demanaven un federalisme, una confederació espanyola, amb la corona de Castella o ibèrica, amb Portugal. El seu principal teòric, que es va morir l'estiu

del 1917 i amb prou feines va deixar un grapat d'articles, va ser Martí i Julià. En essència, la teorització del psiquiatre plantejava que l'alliberament nacional i el social eren dues cares de la mateixa moneda.³¹

Tot i socialitzar-se en aquest ambient, Tarradellas no es va radicalitzar com altres companys. Per començar, ell no havia decidit emigrar de Cervelló, ni ho havia fet sol, de manera que no li calia buscar determinada solidaritat, i a la seva família no l'havia expulsat del poble l'escassetat de recursos, sinó les ganes de prosperar. Un matís important, perquè a casa seva no es va idealitzar el món que quedava enrere. Al contrari, la família, tot i que no va perdre els lligams amb Cervelló, era conscient del futur limitat del qual s'havien allunyat. Aquests aspectes van conferir a Tarradellas una personalitat diferent de la dels seus companys, tot i que això no vol pas dir que tots els dependents del CADCI fossin ultracatalanistes, ni que no hi hagués més perfils com el seu.

Per contra, els somnis professionals trencats de saltataulells i pixatinters, canalitzats a través del catalanisme exacerbant, van impulsar alguns d'aquells joves nacionalistes a buscar un mínim perfil organitzatiu, que va començar a quallar en el període de la Gran Guerra i es va amplificar a finals del 1918. Juntament amb el Centre, planter d'intransigents, les restes de la Unió Catalanista van actuar d'eix vertebrador de les noves entitats radicals, la majoria de les quals es denominaven «Joventut» seguit d'un nom de guerra.³² Tarradellas es va associar a una d'aquestes entitats.

Sardanista a La Falç

Una vintena de catalanistes durs, descontents amb l'orientació socialista que estava agafant l'entitat a la qual pertanyien, la Joventut Nacionalista Renaixença —fundada l'abril del 1918—, van promoure la formació d'una altra. La primera

setmana d'agost d'aquell mateix any, l'escrivent Miquel Albert Barris i el futur electricista Enric Fontbernat, dos bons amics de Josep Tarradellas també vinculats al CADCI, i uns quants més, es van reunir en una fàbrica de somiers del carrer Tallers, perpendicular a la Rambla, on treballava un d'ells.³³

Fontbernat va suggerir el nom de *La Falç*, fent clara referència als versos «Bon cop de falç» d'*Els segadors*, que amb el temps esdevindria l'himne nacional de Catalunya, primer oficials i després oficial.³⁴ La Joventut Nacionalista La Falç de seguida es va convertir en una de les més destacades de l'ultracatalanisme. Salvador Sunyol s'hi va afiliar i va ser escollit comptable en la primera directiva. Tarradellas el va seguir, però a diferència d'aquest i altres companys, va ser un soci més entre els prop de tres-cents que tenia l'entitat.³⁵

Entre el 1918 i el 1923, La Falç va passar per set locals diferents. Per tant, l'entitat no estava lligada a un barri concret, a diferència d'altres joventuts. Tenia un ideari ambigu, propi de la vaguetat ideològica de l'ultracatalanisme, que passava pel separatisme, el reconeixement de la nació catalana, el foment dels costums propis, l'expansió de la llengua, l'antielectoralisme i l'acostament del nacionalisme català als obrers.³⁶

Llevat dels membres de la junta i d'un cercle reduït, el gruix dels socis, com el de les altres entitats intransigents, estava poc polititzat. Era el cas de Tarradellas. Les motivacions per adherir-se a aquestes col·lectivitats eren tan disperses com seguir algun amic, voler participar a les activitats com excursions, sardanes, actes d'afirmació nacional, conferències, esports, dansa o teatre, organitzades les nits de dissabte i els diumenges o, en moltíssims casos, perquè a diferència del CADCI, que era sobretot masculí, algunes entitats com La Falç tenien una secció femenina.³⁷

A vegades, a la fi d'alguns actes es produïen trifulgues i detencions, i el pas per la presó va començar a ser habitual per als quadres intransigents. Tarradellas no va ser mai detingut, però almenys en una ocasió es va pixar en una bandera espa-

nyola, cosa que li hauria pogut costar una temporada entre reixes.³⁸ «No te'n recordes —rememorava Sunyol anys després— d'aquella vegada al Turó Park, quan vam fer una necessitat fisiològica en una bandera de l'estanc [l'espanyola, que es denominava despectivament “estanquera” perquè apareixia en aquests establiments] i se't va encarar una “molt distingida dama espanyola”?».³⁹

Res estrany per a un jove socialitzat en l'ambient intransigent. Salvador Dalí també va ser acusat de cremar una bandera espanyola quan era jove. Això constituïa un ritu de pas per a molts joves, que d'aquesta manera demostraven la seva fermesa com a nacionalistes, tot i que per a Tarradellas l'acció va ser més una bretolada que no pas una declaració política, atesa la seva poca politització d'aleshores.⁴⁰

Aquestes accions es combinaven amb d'altres dedicades a rebentar mítings de la Lliga Regionalista. Els nois de La Falç xiulaven els qui consideraven espanyolistes i organitzaven manifestacions, pintades, penjaven senyeres, però sense arribar a fer accions violentes. En totes aquestes actuacions, el personatge més vilipendiat era Francesc Cambó, paradigma de l'intervencionisme català en la política estatal.⁴¹

Enric Prat de la Riba, mort l'agost del 1917, abans de l'entrada dels regionalistes al govern d'Espanya, havia quedat en un espai intermedi que el feia gairebé intocable per als intransigents. Podia rebre crítiques pel seu tarannà conservador, però no pas per les seves idees nacionalistes. L'entorn radical —Tarradellas inclòs— sempre el va considerar com el teoritzador de la nació catalana i un constructor d'estructures estatals o paraestatals a través de la Mancomunitat, i per això el van salvar de cremar-lo a la pira.⁴²

La tardor del 1918, l'armistici de la Primera Guerra Mundial va suposar per al nacionalisme català —bàsicament el d'esquerres— el miratge d'una victòria pròpia pel fet d'haver donat suport als aliats durant la contesa i haver-se posat a favor del president dels Estats Units, Woodrow Wilson, que

prometia l'autodeterminació per a les nacions.⁴³ Que Tarradellas quedés al marge de tanta eufòria era impossible.

En plena efervescència nacionalista

Preveient l'exaltació que produiria l'armistici, i per utilitzar-lo políticament al seu favor per contrarestar la propaganda de les esquerres, la Lliga va iniciar una campanya a favor d'un estatut d'autonomia per a Catalunya. Malgrat la voluntat lligaire, a Barcelona no va agafar el caire ordenat que desitjaven, mentre que les Corts es mostraven totalment en contra de l'autonomia.⁴⁴

En aquell moment va guanyar notorietat el diputat Francesc Macià, que després d'abandonar el 1906 la seva posició com a tinent coronel en el cos d'enginyers precisament per l'actuació de l'exèrcit enfront dels catalanistes, havia radicalitzat cada vegada més el seu catalanisme. Macià rebutjava la proposta estatutària perquè la considerava insuficient, i el gener del 1919 va formalitzar el seu partit, la Federació Democràtica Nacionalista, que aspirava a «reunir tots els elements demòcrates i nacionalistes de Catalunya».⁴⁵

El primer local de la Federació era al cèntric carrer de Sant Honorat número 7, on ben aviat també s'hi va instal·lar La Falç. Macià va buscar la complicitat dels ultracatalanistes, però l'antielectoralisme arrelat a les joventuts va dificultar-ne l'adhesió. La participació electoral, després d'anys de tupinades, es considerava en amplis sectors catalanistes com una cosa aliena a la regeneració estatal propugnada. La Falç no en va ser una excepció.

Estroncant la campanya autonomista, el 5 de febrer va esclatar la vaga de la fàbrica La Canadenc. Quinze dies després la queixa es va generalitzar a les companyies d'electricitat, i el setanta per cent de les fàbriques de la província de Barcelona es van paraitzar. La vaga va durar quaranta-qua-

tre dies, i va ser el punt culminant de l'ofensiva sindical contra la burgesia i l'Estat.

Enmig de l'agitació, Tarradellas es va associar a la secció de comerç de l'Ateneu Barcelonès, i juntament amb Miquel Guinart, Màrius Calvet, Salvador Sunyol, Joan Pons —un membre de La Falç que treballava al bar La Floresta— i altres amics, es va afiliar a l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana.⁴⁶

Partípic del moment, durant la primera meitat del 1919 va escriure sis articles a *L'Intransigent*, portaveu de les joventuts separatistes. El primer el va dedicar a Guinart, que segurament li va obrir pas. Eren anàlisis de política internacional sobre Luxemburg, Itàlia, Irlanda i Egipte, ben documentades a partir de la premsa estrangera. Uns textos que desentonaven amb els publicats al diari ultracatalanista, perquè no exaltava els seus tòpics sinó que tractava els diferents casos des de l'òptica d'un analista.⁴⁷

Anys més tard, Tarradellas diria que aleshores sentia una gran vocació periodística i que el seu ideal «era ser director d'un diari de Barcelona i, com a tal, poder viatjar pel món, sobretot a l'Orient Mitjà».⁴⁸ Sens dubte, el que tenia clar era que volia manar. També el va acompanyar sempre l'interès per la informació, però si alguna vegada va tenir aquesta vocació, no va passar més enllà d'aquell any. Tampoc no va escriure un gran nombre d'articles al llarg de la vida. Entre les seves habilitats no hi havia pas la de la ploma, i ell n'era ben conscient.

Llavors va arribar l'esdeveniment més interessant de l'any. Malgrat que Sunyol el considerava «bastant maldestre» en les qüestions de l'amor, Tarradellas va començar a festejar amb una aprenent de modista de la casa de teles Martí & Martí del passeig de Gràcia. Antònia Macià, nascuda el 12 d'octubre de 1904 —sense cap parentiu amb Francesc Macià—, de metre seixanta-vuit d'alçada, era veïna del carrer Salmeron, l'actual Gran de Gràcia.

El seu pare, Antonio Macià Olivé, era natural d'Oliva, a la comarca valenciana de la Safor, dependent i després encarre-

gat dels magatzems El Siglo, i la seva mare, Rufina Gómez Ruiz, era natural de Nájera, a la província de Logronyo. L'Antònia tenia una germana gran, la Mercè, que era també la seva millor amiga i confident.⁴⁹ Totes dues solien fer llargues passejades amb el seu pare a la vora del mar, mentre que la mare, de caràcter malaltís, es quedava a casa.

Tarradellas i Antònia es van conèixer el 20 de març de 1919, durant les festes que en honor del sant barceloní sant Josep Oriol organitzava l'Orfeó Gracienc, del qual ella formava part i que ell freqüentava perquè «era l'alternativa popular del catalanisme d'esquerres a l'Orfeó Català, considerat de la Lliga».⁵⁰ L'Antònia era una entusiasta de les sardanes, i malgrat que Tarradellas hi assistia de manera habitual, no les va saber ballar mai bé.

L'Antònia recordava que ell «s'apuntava a tot el que era catalanista, i a mi m'agradava molt, tant pel seu activisme i les conviccions catalanistes [que no significa que estigués polititzat], com pel seu extraordinari físic d'home alt i corpulent. Ell tenia vint anys i jo catorze, però de seguida vam congeniar».⁵¹

Durant el festeig, Guinart els acompanyava tan sovint que els amics fins i tot dubtaven qui era el xicot d'ella.⁵² A l'Antònia li feia la impressió que totes les noies miraven en Josep, per la seva alçada. D'altra banda, la procedència de la seva futura sogra va suposar per a Tarradellas «un coneixement directe del que són els catalans no nascuts a Catalunya».⁵³ Un element més a l'hora de condicionar l'orientació del seu catalanisme.

A començaments de l'estiu del 1919, va ser elegit vocal tercer a la junta de la secció de propaganda, i el seu íntim amic va continuar a la presidència. Mentrestant, La Falç va nomenar Macià president honorari de l'entitat. En aquell període, Tarradellas i Guinart van contactar amb Salvador Seguí per convidar-lo a fer una conferència al CADCI. El sindicalista hi va accedir, però a causa de pressions internes cenetistes la xerrada es va suspendre.⁵⁴ Tot i que es va mantenir actiu, el festeig

va fer disminuir la participació de Tarradellas al Centre i va posar fi a la seva afició articulista.

Temps mort

El projecte polític de Francesc Macià amb la Federació Democràtica Nacionalista va fracassar a les municipals del febrer del 1920, incapaç de convèncer una base suficient enmig de la confrontació dels sindicalistes amb la burgesia.⁵⁵ Al marge de la simpatia pel diputat díscol, els centres i les joventuts ultracatalanistes tenien un potencial limitat. Com a màxim suposaven uns dos mil afiliats. La Federació no va obtenir més de mil vots.⁵⁶

El mes següent, Tarradellas, que ja havia acabat els estudis al Centre, va dimitir del seu càrrec a la secció de propaganda del CADCI. Els companys li van reconèixer la seva «activitat extraordinària» en una nota d'agraïment.⁵⁷ Havia destacat com a organitzador, i aleshores ja sabia que aquell era el seu gran avantatge, conscient de les seves limitacions com a orador —no tenia una dicció clara— i la seva falta de carisma. Tarradellas tampoc no tenia influència entre els seus companys, perquè, d'entrada, no era prou radical.

Això es va evidenciar el maig del 1920, durant la visita de Josep Joffre a Barcelona. El mariscal, que procedia de Ribesaltes, a la Catalunya francesa, per als nacionalistes radicals catalans era un dels herois de la Gran Guerra. Josep Puig i Cadafalch, successor de Prat de la Riba a la presidència de la Mancomunitat, el va convidar a presidir el certamen literari dels Jocs Florals per aprofitar la seva *catalanitat* en el marc de les acaballes de la campanya autonomista. Les autoritats espanyoles, si bé es van mostrar descontentes, no van voler fer enutjar França prohibint el viatge, però el militar va haver de passar abans per Madrid a saludar Alfons XIII.⁵⁸

El matí del primer de maig, un grup d'ultracatalanistes va rebre Joffre a l'estació del passeig de Gràcia per obsequiar-lo

amb una senyera. L'exèrcit i la policia els van dissoldre.⁵⁹ A la tarda, es va celebrar una recepció al Palau de la Diputació de Barcelona, seu de la Mancomunitat. En un moment de l'acte algú va cridar «Mori Espanya!», i la policia es va disposar a carregar. El president regionalista ho va impedir desplegant entre el cos policial i la gernació aplegada els Mossos d'Esquadra, la policia de la Diputació.

L'endemà, diumenge, va tenir lloc la inauguració dels Jocs Florals al Palau de Belles Arts de Montjuïc. L'acte també va acabar amb incidents. Tarradellas hi va assistir amb una invitació de soci a l'Ateneu Barcelonès. Quan els seus companys van proposar de dirigir-se a l'Ajuntament per continuar la brega, s'hi va oposar. Va adduir que els clavarien una bona pallissa, cosa que li va valdre «una certa antipatia» dels seus. Es movia en l'ambient, però no era un nacionalista dur.⁶⁰

Al mes de juny, l'aleshores president de La Falç, Lluís Bru, va entregar un pergamí amb el títol de president honorari a Macià. Va ser l'últim acte rellevant al qual Tarradellas va assistir abans de ser quintat. L'1 d'agost del 1920, amb vint-i-un anys, va entrar a la caixa de reclutament com a soldat de quota. El seu pare va abonar mil pessetes per reduir-li el servei militar. La quota el va salvar d'anar al front tot i que, coincidint amb la guerra del Marroc, el termini es va allargar.⁶¹

Tarradellas es va presentar a la concentració el 24 de febrer de 1921. El 10 d'abril va jurar bandera al Regiment d'Infanteria de Jaén, número 72, amb caserna al barri de la Barceloneta, i a finals de juny va acabar la instrucció, després de la qual els soldats de quota podien continuar dormint a casa. A l'agost se'l va cridar a files com a sanitari de segona per a la 4a Comandància de tropes de sanitat de l'hospital militar Gómez Jordana de Mèlilla. Abans de marxar es va donar de baixa de l'Ateneu.⁶²

Espanya acabava de patir una de les derrotes militars més doloroses de la seva història recent, el conegut desastre d'Annual, que va deixar prop de vuit mil baixes. Les va veure de molt a prop Tarradellas, que en el cos de sanitaris va coincidir

amb el pintor Joan Serra, l'advocat Antoni Xirau i Pere Pla, germà del periodista empordanès Josep Pla, a qui va conèixer quan va visitar Melilla.⁶³

L'hospital on Tarradellas va passar el servei militar era a uns vuit quilòmetres de Melilla, i segons el seu record, aquell lloc emanava un tuf nauseabund. Igual que per a molts altres joves, el seu pas pel nord d'Àfrica va ser una revelació. Faltava «l'assistència mèdica més elemental —va descriure—. Els metges militars feien el que podien, però la intendència estava completament corrompuda. Les entregues oficials d'aliments per als malalts oficialment no tenien res a veure amb la realitat. Va ser un gran escàndol».⁶⁴

Allà va topa de manera clara amb la situació desastrosa del règim de la Restauració, i tal com va passar a molts altres companys seus, se li va anar consolidant un sentiment negatiu, a través de la seva pròpia experiència, cap a la monarquia. «A tots se'ns va despertar l'esperit de rebellia, de sobte enfrontats a tota aquella podridura moral. Veia arribar camions amb albarans que detallaven cent caixes de llet condensada, però no en duïen ni una i nosaltres hi havíem de posar el segell de totes maneres. Tothom robava, cobrava i repartia, era un autèntic lladronicí».⁶⁵

Tarradellas va assegurar anys després que s'havia trobat amb Francisco Franco en un dels seus passeigs per la ciutat. Suposadament, el militar l'hauria amonestat a ell i als seus companys per no vestir correctament l'uniforme. La topada, d'aire filmic, no es pot contrastar.⁶⁶ També mentre era a Melilla va patir febres palúdiques, que li van deixar com a seqüela una flebitis a la cama esquerra i episodis periòdics d'hemorràgies nasals. Mentrestant, mantenia correspondència amb la família i el seu amic Sunyol, que s'havia allunyat de les activitats intransigents i s'havia estalviat el servei militar a causa de la seva salut cada vegada més dèbil.⁶⁷

Impotència i ràbia

Durant l'absència de Josep Tarradellas, la Joventut Nacionalista La Falç va entrar en la seva fase més polititzada, insistint des del seu butlletí mensual, *Esquerra*, a qualificar de «falsos nacionalistes» la Lliga i Francesc Cambó.⁶⁸ I és que després del fracàs de la campanya estatutària del 1919 van sorgir cada vegada més crítiques contra la tàctica regionalista. Fins al punt que, a partir de novembre del 1921, en un sector de la Joventut Nacionalista de la Lliga va quallar la idea de revisar la política catalanista en general.

La impugnació a la política regionalista es va fer en forma de Conferència Nacional Catalana els dies 4 i 5 de juny del 1922. A més dels *joves* crítics lligaires —molts superaven la trentena—, hi van participar exmilitants de la Unió Federal Nacionalista Republicana i republicans independents com l'historiador i publicista Antoni Rovira i Virgili. Macià també hi va anar, acompanyat per Lluís Bru i altres, i va plantejar la creació d'un «estat català» amb l'ús de les armes si era necessari, imitant l'exemple irlandès. El seu radicalisme va ser descartat i aquest desacord el va impulsar a fundar, al mes de juliol, l'Estat Català, una organització de caràcter polític i paramilitar.⁶⁹

De la Conferència també en va néixer Acció Catalana, una organització política de centre, contrària a l'oligarquia lligaire i amb idees socialitzants, si bé moderades, que aviat va tenir com a òrgan de premsa *La Publicitat*. El partit tenia un marc ideològic de límits vagues, ja que s'hi trobaven elements procedents del regionalisme i del republicanisme. I va establir dos eixos d'actuació: *endins* la catalanització de Catalunya i *enfora* la internacionalització del litigi català.⁷⁰

A La Falç, un nou corrent va aconseguir la direcció i el febrer del 1923 es va adherir a Acció Catalana, com moltes altres entitats intransigents. Malgrat això, van mantenir Macià com a president honorífic. Poc després, Tarradellas va tornar de Melilla. El 10 de març va trucar a Guinart per comunicar-li

l'assassinat de Salvador Seguí i per proposar-li d'anar amb ell a la redacció de *Solidaridad Obrera*, on es va concentrar una multitud indignada. El fet d'haver-lo conegut uns mesos abans, encara que fos breument, el va impressionar.⁷¹

Al seu retorn, Bru s'havia exiliat a França fugint d'una sentència de dos anys de presó per un delictes de lesa pàtria per haver permès, com a director d'*Esquerra*, que es publicés l'expressió «Visca la independència de Catalunya».⁷² En absència de Tarradellas, la crisi social, política i econòmica iniciada a Espanya el 1917 s'havia intensificat durant el denominat trienni bolxevic. L'enfrontament entre la burgesia, representada per la Lliga, i el proletariat, emmarcat en la Confederació Nacional del Treball, va conduir a un carreró sense sortida.

Tarradellas es va tornar a donar d'alta de l'Ateneu Barcelonès, i al cap de ben poc, el 13 de setembre de 1923, ple «d'impotència i de ràbia», va veure com el capità general de Catalunya, Miguel Primo de Rivera, duia a terme el seu pronunciament amb la benedicció dels lligaires i obria el camí per instaurar la dictadura. Moltes entitats catalanistes prohibides i clausurades van desaparèixer o, per sobreviure, es van emboscar en noms falsos. La Falç es va convertir en l'Humorístic Club.⁷³

Davant d'aquella etapa que començava, alguns companys de Tarradellas es van involucrar en la lluita contra el règim o se'n van anar a l'exili seguint Macià. Enric Fontbernat, per exemple, després de participar en l'intent fracassat de regicidi del complot del Garraf, va fugir rere els passos del seu germà gran, el músic i bohemí Josep, que ja era a França per evitar el servei militar.⁷⁴ D'altres es van quedar i van actuar en la clandestinitat. La majoria simplement va seguir el curs de la seva vida, sense intervenir en accions amb un mínim caràcter reivindicatiu. Malgrat el que havia viscut a Melilla, Tarradellas no tenia la idea de ficar-se en la lluita política, sinó d'assolir el somni de qualsevol dependent.

La consecució d'un somni

Josep Tarradellas no estava disposat a reprendre la seva feina de dependent, i va aprofitar l'experiència que tenia per convertir-se en agent de comerç. Per fer-ho, va traçar una estratègia senzilla. Va identificar Irlanda del Nord, el nord d'Anglaterra i la perifèria de Londres com a regions amb un fort desenvolupament del tèxtil i de la porcellana. També Centre-europa com a fabricant de vidre i porcellana, i la regió dels grans llacs nord-americans i Nova York com a productors de teixits de cautxú.

Va preparar dos models de carta, en francès i anglès, on sol·licitava poder representar a comissió els productes de l'empresa en qüestió per a tot Espanya. Mai com a agent comprador, de manera que no li calia fer cap inversió inicial important. Amb un préstec que li va fer el seu pare, va viatjar per Europa per conèixer algunes de les empreses amb les quals havia contactat.⁷⁵

Entre la tardor del 1923 i l'abril del 1934, Tarradellas va escriure almenys a setanta-cinc companyies, adjuntant-hi les adreces de Casa Casanovas i altres negocis perquè els poguessin donar referències. A partir de desembre del 1923 va obtenir la representació per a Espanya de la primera empresa amb qui es va posar en contacte, la novaiorquesa IB Kleinert Rubber, que es dedicava a la fabricació de teixits impermeables de cotó recoberts de cautxú, com pantalons, gorres, vestits de bany i fins i tot sabates, i que tenia tres seus a Europa: Londres, París i Hamburg.⁷⁶

L'empresa va esdevenir l'eix de la seva activitat com a representant, i malgrat que al principi la venda dels productes va ser més difícil a Madrid que a Barcelona, al final allà hi va acabar tenint un agent que treballava per a ell. Tarradellas va mantenir la seva representació fins a la Guerra Civil, i durant anys es va encarregar d'inserir publicitat de Kleinert en revistes i diaris editats a Barcelona. La creixent demanda dels productes de cautxú va fer que ben aviat guanyés «força diners».⁷⁷

A principis del 1924 va quedar definitivament lliure del servei militar després de trenta-sis mesos, i va viatjar a París, Londres, Brusselles, Hamburg, Berlín, Txecoslovàquia, Hongria, Àustria i Itàlia durant tres setmanes. Fins a l'hivern del 1938, va fer una desena de viatges per Europa amb un recorregut similar, però sense cobrir necessàriament totes les destinacions. També va obtenir la representació per a Barcelona d'una casa italiana de botons fabricats amb les substàncies plàstiques de la palmera d'oli (marfil vegetal) i galalita (banya artificial), que ja tenia un representant a Madrid.⁷⁸

El gener del 1925 va afegir la representació de l'empresa txecoslovaca Gablonz, Jacob H. Jeiteles Sohn, fabricant d'agulles de corbata, arracades, braçalets i tota mena de botons. La va representar, com a mínim, fins al desembre del 1932. El 23 de maig de 1925 va assistir al casament de la seva germana Antònia Tarradellas amb Ramon Tomàs Torruella al monestir de Montserrat. A partir de l'agost va aconseguir representar l'empresa de joies Beerman & Co. d'Oberstein, de Renània-Palatinat. Aquell any, el representant madrileny de la casa de botons italiana va abandonar el negoci i li van concedir a Tarradellas la representació per a tot Espanya. Va visitar Sevilla i València.⁷⁹

El 30 d'agost de 1926 va ingressar com a soci del sector tèxtil al Col·legi Oficial d'Agents Comercials de Barcelona. Tarradellas no va participar en accions clandestines. Va assegurar que havia assistit a algunes reunions puntuals de l'Humorístic Club, que, sense fonts que les corroborin i per la seva naturalesa, no es poden verificar.⁸⁰

Tarradellas tampoc va comprar bons de l'emprèstit Pau Claris. Macià, després de reiterats intents per aconseguir finançament i aliats, pretenia pagar amb aquests fons una acció insurreccional per alliberar Catalunya de Primo de Rivera. Al mes de novembre, amb la seva organització Estat Català, va impulsar el complot de Prats de Molló, però va fracassar. A finals de gener del 1927, l'exmilitar va ser jutjat a París i posteriorment expulsat a Bèlgica. A partir de llavors, les accions

conspiradores contra Primo de Rivera a Catalunya van guanyar relleu enfront de les exteriors, amb el metge Jaume Aiguader com a líder d'Estat Català a l'interior.⁸¹

El 3 de desembre de 1927, amb vint-i-vuit anys, Josep Tarradellas es va casar amb Antònia Macià, de vint-i-quatre, a Montserrat. Tots dos es consideraven creients, però no practicants. Els testimonis del casament van ser els seus cunyats, Emili Teixidó Vilardell, també agent de comerç, casat amb la Mercè, la germana de la núvia, i Ramon Tomàs, fotogravador de la mateixa edat que en Josep, casat amb Antònia Tarradellas Joan i que llavors ja tenien el seu únic fill, Jordi, nascut l'1 de setembre de 1926. Al marge dels pares respectius, al casament, sobri, no hi va assistir ningú més.⁸²

Durant la lluna de mel, el matrimoni va viatjar a Londres, Brussel·les i París, per tal que Tarradellas pogués aprofitar l'avinentesa per visitar les empreses que representava. A la tornada, la parella es va instal·lar a l'entresol segona del número 527 de la Gran Via de les Corts Catalanes. A l'entresol primera, des de la tardor anterior hi vivien els pares d'ell. Durant els preparatius del casament, en Josep havia buscat un parell de pisos contigus i propers al bar La Floresta.

D'aquesta manera, els dos matrimonis van començar a viure pràcticament sota el mateix sostre, constituint una única unitat. Un aspecte destacable perquè al capdavant volia dir que, igual que en l'estructura familiar tradicional catalana, la noia havia entrat a viure a casa del seu marit, l'hereu. «Com totes les famílies de pagès, tots dos consideràvem —diria Tarradellas fent referència al seu pare— que tot el que tenia un era de l'altre, i sempre ens ajudàvem molt».⁸³ Això no va canviar mai, i fins i tot l'Antònia en alguna ocasió havia hagut de demanar diners a la seva sogra per comprar-se, per exemple, unes mitges, perquè el seu marit *portava* el sou a casa dels pares. La Calsida sempre va exercir una gran influència sobre ell.⁸⁴

Tarradellas també va contractar una dona de fer feines originària de la localitat de la Terra Alta de Vilalba dels Arcs, la

Rosa de cal Caramelo. Al cap de poc de treballar per a la família es va casar, i va ocupar el seu lloc una amiga del mateix poble, la Marieta Busom de cal Cerer, que va viure amb ells tres anys i també treballava al bar.⁸⁵

Acabat de casar, el jove agent de comerç tenia una posició assegurada. L'activitat professional li ocupava la major part del temps. Tot anava sobre rodes a la vida del matrimoni Tarradellas, i la felicitat es preveia encara més gran amb l'expectativa del seu primer fill. I així va ser, però el 29 de setembre de 1928, quan va néixer la Montserrat, l'alegria que va suposar va arribar acompanyada d'un problema inesperat. La criatura tenia síndrome de Down. No hi va haver mai res que canviés tant la vida de Tarradellas.⁸⁶

L'esdeveniment va actuar com a detonant perquè es dedicqués a la política. Tal com va admetre l'Antònia, per a ell va representar la vàlvula d'escapament de la dolorosa situació que va viure la família, sobretot durant els primers anys. Per a Tarradellas, la política de seguida es va convertir en una passió. «Soc un home que la gent es pensava que era solter perquè l'Antònia no anava mai enlloc [per la seva dedicació a la nena]». I continuava: «El drama el tenia a casa. No tot és tan fàcil, no soc una persona que hagi sigut mai amant de la diversió, no sé ballar, no fumo, no bec alcohol a causa d'aquest fet que ha pesat molt. La meva vida gira al voltant de la meva filla, tota la resta no m'interessa».⁸⁷

Durant l'any 1929, Tarradellas va aconseguir la representació de la nord-americana Consolidated Safety Pin Co. de Bloomfield a Nova Jersey, que es dedicava a les agulles de cap i imperdibles de níquel, i la va mantenir fins al 1934, quan la va perdre per problemes de la companyia a l'hora d'exportar.

Entretant, l'exèrcit i Alfons XIII, que fins llavors havien donat suport a Primo de Rivera, van començar a veure el general com un llast per a la seva popularitat i la direcció del país. Arribats a aquest punt, a finals de gener del 1930 el dictador se'n va anar a l'exili parisenc, on es va morir al cap de

poc. El va succeir el general Dámaso Berenguer, amb qui es va iniciar un període en què es va intentar formar un govern constitucional mantenint la monarquia.⁸⁸

Jaume Aiguader, per la seva banda, el 17 d'agost de 1930, i en representació d'Estat Català i de la Unió Socialista de Catalunya per la seva doble militància, va assistir a la reunió celebrada a Sant Sebastià amb representants del republicanisme espanyol històric —com Alejandro Lerroux o el mestre i periodista Marcellí Domingo—, republicans vinguts del camp monàrquic —com Niceto Alcalá-Zamora o Miguel Maura—, delegats de partits catalans —com Manuel Carrasco i Formiguera per Acció Catalana i Macià Mallol per Acció Republicana (totes dues procedents de l'Acció Catalana inicial)— i Indalecio Prieto com a observador del PSOE. A la reunió es va acordar lluitar contra la monarquia i reconèixer el dret a alguna forma d'autonomia per a Catalunya, sense concretar.⁸⁹

Aliè a tot això, l'octubre del 1930 Tarradellas va constituir l'empresa Fotogravats Exprés, juntament amb Domingo Fornés, José Martín Sánchez i Ramon Tomàs. Hi va aportar vint mil pessetes, la meitat a nom seu i la resta a nom del seu cunyat. La creació del negoci, que no va donar mai gaires dividends, va ser una petició que la Casilda va fer al seu fill per ajudar en Ramon Tomàs a tirar endavant.⁹⁰ Aquell mateix any, la firma de botons italiana va instal·lar una fàbrica a Barcelona, que va començar a funcionar amb el nom de Tarradellas perquè tributàriament era més convenient. La maquinària va arribar d'Itàlia i Alemanya, a més de cinc tècnics italians.

Durant els set anys de dictadura, Tarradellas s'havia convertit en un *self-made man*, i va aconseguir una posició econòmica notable que no trigaria a provocar un munt d'enveges. Tal com deien els seus crítics, no s'havia distingit «en res, ni en l'ajuda als presos, ni als emigrats».⁹¹ «Estava intensament dedicat a la seva professió, absorbt en la seva feina diària».⁹² Els que el miraven amb recel, sobretot els que formaven part del seu cercle més pròxim, perquè no havien pro-

gressat tant, no van considerar mai que potser no ho havien fet per les seves pròpies limitacions. Els era més còmode afirmar que mentre ell només pensava en la seva ambició, ells treballaven «per Catalunya».⁹³